

КЫРГЫЗ ТИЛДИ ОКУТУУНУН МЕТОДИКАЛЫК
ПРИНЦИПТЕРИ

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОБУЧЕНИЯ
КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА

METHODICAL PRINCIPLES OF KYRGYZ TRAINING LANGUAGE

УДК.37.014.1:809.434.1

Абдыкадырова Мая Байсаловна

педагогика илимий кандидаты

АДАМ университети/БФЭА

e-mail: abdykadyrova.maya@mail.ru

Аннотация: Макалада кыргыз тилин окутуунун методикалык окуу материалдарын функционалдык негизде тандап алуу, кырдаалдык - тематикалык негизде уюштуруу, баарлашууга багыт берүү, эне тилдеги өзгөчөлүгүн эсепке алуу, өлкө таанытуучулук жана баскычтарга бөлүп окутуу принциптери каралып, алардын кыргыз тили экинчи тил катары үйрөтүүдө башкы натыйжага жеткирүүсү мүмкүн экендиги берилген. Кыргыз тилинин башка улуттун өкүлдөрүнө окутууда биринчи кезекте анын практикалык ролун жогору коюу менен аталган принциптерди так, туура пайдалануу сабактын негизги максатына жеткире тургандыгы аныкталган.

Аннотация: В статье рассматриваются преимущества и эффективность методических принципов обучения кыргызского языка как принцип функциональности, принцип ситуативно-тематический, принцип коммуникативной направленности обучения, принцип учета родного языка, краеведческий принцип обучения, принцип последовательности, а также было установлено, что основной целью курса является реализации этих принципов. От того, насколько всецело учитель придерживается данных принципов, зависит успех в оптимизации процесса обучения.

Annotation: The article discusses the advantages and effectiveness of the methodological principles of teaching Kyrgyz language as a principle of functionality, the principle of situational-thematic, the principle of communicative orientation of learning, the principle of taking into account the native language, the local lore principle of learning, the principle of consistency, and also found that the main goal of the course is to implement these principles. Success depends on how fully the teacher adheres to these principles in optimizing the learning process.

Өзөктүү сөздөр: принцип, ыкма, функционалдык негиз, мотив, тил каражаттары, кырдаалдык-тематикалык принцип

Ключевые слова: принцип, метод, функциональная основа, мотив, языковые средства, ситуативно-тематический принцип.

Keywords: principle, method, functional basis, motive, language means, situational-thematic.

Кыргыз тилин окутуунун методикасын, мазмунун өркүндөтүү, студенттердин кызыгууларын жана окуу талаптарын арттыруу, окуу материалдарын байытуу, тереңдетүү кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүдө башкы маселе бойдон калууда.

ОБРАЗОВАНИЕ

Андыктан, маданий жана турмуш - тирчиликтин чөйрөсүнүн түрдүү кырдаалдарында, кыргызча баарлаша билүүгө, бирөөнүн ой-пикирин угуп, өзүнүн ой-пикирин да билдире алууга көнүктүрүү сабактын негизги максаты болуп саналат. Буга чейин «грамматикалык сабаттуулукка үйрөтүү» принцибин бекем тутуп, башка тилдин өкүлүнө кыргыз кебин эмес, анын грамматикасын үйрөтүүгө көбүрөөк басым коюлуп келген. А тил үйрөтүү сабагынын максаты, кыргыз тилинин грамматикалык топтомун эмес, биринчиден, ал тилде баарлашуу, кебине үйрөтүү, анан гана тилде сабаттуу жазууга андан ары кеп маданиятына көнүктүрүүдө.

Башкача айтканда тил үйрөтүү сабагы Эмне үчүн? Кантип? деп милдеттерди алдыга коюусу зарыл. Бул манилүү милдеттерди туура чечкенде гана биздин максат даана көрүнөт жана анын принциптери менен ыкмаларын да туура аныктайбыз.

Кыргыз тилин экинчи тил катары үйрөтүүдө төмөнкүдөй принциптерге таянуубуз пайдалуу.

1. Окуу материалдарын функционалдык негизде тандоо принциби.
2. Кырдаалдык – тематикалык принциби.
3. Баарлашууга багыт берүүчүлүк принциби.
4. Эне тилдеги өзгөчөлүгүн эсепке алуу принциби.
5. Өлкө таанытуучулук принциби.
6. Баскычтарга бөлүп окутуу принциби.

Бул принциптер кыргыз тилин орус аудиториясында окутуунун негизги багыттарын, максаттарын аныктоо менен кепке үйрөтүүчүлүк, угуп жатыгуу, сүйлөөгө көнүгүү, окуп түшүнүү, жазып которууга машыгуу иштерин аткарат.

«Мен канча тил билсем – ошончо кишимин» деген экен немец элинин улуу акыны Гейне. Демек, мындан сабактын практикалык, нравалык, өстүрүүчүлүк максаттарына да өзгөчө маани берүү керектиги көрүнүп турат. Бул сабакты кайсы тилде жүргүзүү керек деген маселе менен байланыштуу чечилет. Чынында, сабакты кайсы тилде уюштуруу керек? Албетте, кыргыз тилинде. Демек, биз сабакта кыргыз тилин талаптагыдай үйрөтөбүз десек, сабакка чейинки эле учурашуу, сабакты уюштуруу, аны алып баруу, жүргүзүү, ич ара мамилелешүү, башкаруу, жыйынтыктоо, үй тапшырмасын берүү жана башка бүтүндөй ишти кыргызча жүргүзүү зарыл. Сабакта турмуштук болсо да жасалма зарылдыкты түзүү, сабакта студентти иштетүүгө эмес, сүйлөтүүгө көбүрөөк тартуу, акырында сабакты пикир алмашуу сабагына айлантуу, ошого ылайык көнүгүүлөр системасын түзүү, башкача айтканда сүйлөөгө «сүйлөшүү аркылуу» жана «сүйлөшүнүн жүрүшүндө» деген теманы жана жогоруда айтылып өткөн принциптерди ырааттуу багытта пайдалануу башкы натыйжага жеткирүүсү мүмкүн.

Белгилеп кеткен принциптердин айрымдары тууралуу кеп кылып өтөлү.

1. Окуу материалдарын функционалдык негизде тандап алуу принциби

окутуунун практикалык максатын көздөө менен, сабакта үйрөнүлүп жаткан ар бир сөз, грамматикалык формалардын сүйлөшүүдө эмне кызмат аткараарын түшүндүрүүнү көздөйт. Чындыгында «ар бир сөз өзүнө тиешелүү синтаксистик кызматы менен мүнөздөлөт, ал кызматын белгилүү бир грамматикалык моделдерде жана речтик үлгүлөрдө аткарат. Ар бир моделин же речтик үлгү өзүнө тиешелүү лексика менен толукталып турат. Мына ошентип, сөз менен грамматиканын жандуу биримдиги ишке ашат. Бул иш - аракеттер берилген сөз же грамматикалык формаларды курулай жаттап үйрөнүү эмес, студентти үйрөнгөн сөзүн кандай учурда, кандай максатта, кантип колдонууга багытоо. Атап айтканда, заттын турган ордун билдирүү, кыймыл-аракеттин кайда багытталганын айтуу, же буюмдун кимдики

ОБРАЗОВАНИЕ

экендигин мындайча айтат, же болбосо, мындайча учурашып, таанышууга болот» – деген сыяктуу мотивдерге ылайык сөз жана грамматикалык формаларды тандап окуу, окуу китепте болсун же окуу процессинде болсун алардын минимумдарын түзүү, активдүү лексикаларды топтоо жана грамматикалык материалдарды ошого ылайыктуу топтоп сунуш кылуу ишке ашырылат.

Демек, кыргыз тилин окуутуда «тил каражаттарынын түзүлүшүнө (структурасына) гана көңүл бурбастан, ал каражаттардын речте кандайча тандалын колдонулушуна, анда кандай кызматты аткарып тургандыгына да атайын маани берилүүгө тийиш».

2. Сабакты кырдаалдык - тематикалык негизде уюштуруу, башкача айтканда коммуникативдик минимумду түзүү, ага ылайык речтин минимумду, анын негизинде грамматикалык минимумду уюштуруу, буларга ылайык лексикалык минимумду анын зарылдыгына жараша топтоо, алардын функционалдык маанисин түшүндүрүү эң негзги милдеттерден. Кырдаал – деген сүйлөшүп пикир алышуучу адамдардын мамилелешүүсүнүн системасын адамдардын речтин ой - жүгүртүү иш - аракеттерин практикага ашыруучу моменти, речтик милдетти жүзөгө ашыруучу каражат болуп саналат.

Сүйлөшүүнүн темасы «Музейде», ошого ылайык маек (диалог) түзүү керек. «Музейде» десек эле сүйлөшүү кырдаалы түзүлбөйт, качангана музейдин ичинде адамдар өз ара мамилелешип пикир алышууга, сүйлөшүүгө түрткү, талап зарылчылык болсо гана кырдаал түзүлүүсү мүмкүн. Демек, кырдаал – сүйлөшүү жүрө турган тема, орун эмес, ошол темада, ошол жерде адамдардын өз ара сүйлөшүү мотивинин зарылдыгынын түзүлүшү. Ал эми мотив «адамдардын жүрүм - турум аракеттерин, теориялык жана практикалык ишкердүүлүктөрүн аракетке келтире турган себептердин системасы», алардын ички талаптарынын, көз караш, кызыкчылыктарынын эмоцияларынын натыйжасы.

3. Баарлашууга багыт берүүчүлүк принциби – бул кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун башкы максаты болгон анын практикалык максатын ишке ашырууга багытталган жетектөөчү методикалык принцип болуп саналат. Ал бүгүнкү күндө бардык тилдерде экинчи тил катары окутуунун методикасында кеңири орун алуу менен, окуу китептери жана башка окуу методикалык комплекстери түзүлүүдө, сабактар да ушул багытта уюштурулууда. Бул принцип үйрөнүп жаткан тилдин лексикасы менен грамматикасын кургак жаттап үйрөнүү менен эмес, сүйлөшүп баарлашууга үйрөтүү багытын көздөйт жана окуу процессин ошол багытта уюштурууну максат кылат. Бул принциптин дагы бир артыкчылыгы – кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун багыттарын гана эмес, анын бүткүл мазмунун да аныктайт, оозеки, жазуу түрүндөгү баарлашуу кандайча жүргүзүлө турган ыкмаларын да көрсөтүп берет.

4. Студенттердин эне тилиндеги өзгөчөлүгүн эсепке алуу принциби да кыргыз тилин өзгөчө тил катары окутуу процессинде өзгөчө ролду ойнойт. Анткени окуу материалдарын тандоодо, атап айтканда лексикалык, грамматикалык материалдарды тандоодо кыргыз эмес студенттердин эне тилинде буюмдардын, көрүнүштөрүн аталыштарын, аларды өздөштүрүү жана жазуу, оозеки жумуштарды аткара алуу деңгээлин жана башкалардын окуу процессинде туура, натыйжалуу пайдалануу студенттин абыл алуусун, өздөштүрүүсүнө оң гана таасир берери шексиз. Ошондой эле, кыргыз тилинин лингвистикалык планда алганда грамматикалык - фонетикалык материалдарын да окуу программасында жана окуу китептеринде берүүдө студенттердин эне тилинде өздөштүргөнүн же өзгөштүрө электигин эске алуу керек.

Тактап айтканда, алардын кыргыз тилиндеги тил жатыктыруусун, кыргыз графикасында көнүгүүсүн калыптандырууда дагы сапаттуу жазууга жатыгуу иштерин

ОБРАЗОВАНИЕ

жүргүзүүдө да эне тилинин өзгөчөлүгүн эске алуу менен аларды туташ (параллел) жүргүзүү, жакшы натыйжа берери шексиз.

5. Кыргыз тилинин экинчи тил катары окутууда жалаң эле тилдик фактылар менен чектелүүгө болбойт. Анткени тил аркылуу элдин тарыхы, салт - санаасы, ошондой эле жашаган мекени (шаар, айылы, жаратылышы) бирге үйрөнүлөт. Ошондуктан, лингводидактикадагы мындай таанып билүү процесси «окуунун өлкө таануулугу» деп айтылат. Демек, тил үйрөнүү менен мындай таанып билүү иш-аракетин бирдикте камтыган бул лингвоөлкө таануучулук принцибинин ролу эң эле чоң.

Бул принцип да ырааттуу иш - аракетсиз жүзөгө ашырылбайт. Окуу китептерде, методикалык бардык адабияттарда, сабактагы жандуу процесстеги жазуу жана оозеки иштелип жаткан иштердин баарында жашаган чөйрө жөнүндөгү түрдүү маалыматтардын болушу пайда гана берет.

6. Кыргыз тилин тил катары окутуудагы методикалык принциптердин катарында **баскычтарга бөлүп окутуу принцибинин** да ролу чоң. Тактап айтканда, биринчиси баштооч этабы, экинчиси - активдештирүүчү этап, үчүнчүсү - калыптандыруучу же өз алдынча иштөө этабы, төртүнчүсү - жыйынтыктоочу этаптарга шарттуу түрдө бөлүп алуу менен, окуу материалдардын жөнөкөйдөн - татаалдарга, жеңилден - оорго жана белгилүүдөн - белгисизге карай жайгаштыруу методикалык ыкма гана эмес, бул окутуунун натыйжалуулугуна карай багытталган принциптүү мамиле болмокчу.

Кыргыз тилинин башка улуттун өкүлдөрүнө окутууда биринчи кезекте анын практикалык ролун жогору коюу менен аталган принциптерди так, туура пайдалануу сабактын негизги максатына жеткирет.

Демек, сабактын натыйжалуулугуна жетишүү үчүн – окуу материалдарын функционалдык негизде түзүү менен сабакты кырдаалдык – тематикалык негизде уюштуруу, башкача айтканда коммуникативдик минимумду түзүү, ага ылайык речтик минимумду уюштуруу, буларга ылайык лексикалык минимумду анын зарылдыгына жараша топтоонун негизинде баарлашууга багыт берүү, студенттин эне тилиндеги өзгөчөлүгүн эсепке алуу менен баскычтарга бөлүп окутуу. Мына ушуларды ыраатуу, логикалык, бүтүн системасын бирдиктүү бир максатка багыттоо гана пайда берет.

Адабияттар

1. Добаев К. , Акматов А., Сулайманова Р. Кыргыз тилин бөтөн тил катары окутуугаарналган окуу китептеринин мазмуну жана түзүлүшү. - Б., 2009

2. Култаева Ү. Кыргыз тилин бөтөн тил катары окутуунун методикасы. - Б., 2009

3. Рысбаев С.К. Кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун теориялык жана практикалык маселелери. - Б., 2011.

4. Чыманов Ж. Кыргыз тилин окутуунун теориясы жана практикасы. - Б., 2010.

5. Шакирова А.А. Принципы обучения иностранному языку// Современные проблемы науки и образования. - 2015. - № 1-1

6. Шибко Н.Л. Общие вопросы методики преподавания русского языка как иностранного. - Санкт-Петербург: «Златоуст», 2014